

schouwing en uiteenzetting en veel te weinig actie in om een roman te kunnen zijn. Slechts hier en daar in al de tientallen bladzijden is sprake van eenig gebeuren en waar het dan nog is, is het gevat in een heel breede en sterk sprekende omlijsting van beschrijving. Ook is er geen kernmoment, waar de fragmenten omheen groeien, zooals dat in den roman 'tgeval is. Voor roman is het boek veel te langdradig, veel te poneerend, veel te los van compositie.

Neen, 'tis geen roman, doch een schilderij: een impressionistisch schilderstuk. Een aan den Bijbel ontleend gegeven schildert de Schrijver hier in woorden, naar zijn visie en zijn impressie. En die impressie bepaalt vanzelf de kleuren: die kleuren moeten haar inhoud, uitdrukking, glans geven. Dat wil zeggen: de — voor een roman veel te langdradige — beschouwingen, redeneringen en dialogen zijn stuk voor stuk de tot in bijzonderheden uitgewerkte effecten, die het beeld, de impressie, moeten vormen. En de beschrijvingen, breed en veel, zetten dat beeld tegen zijn achtergrond. In een volgend artikel hoop ik met enige voorbeelden een en ander nader aan te toonen.

'Tis geheel Anema de impressionist, zooals ik hem in het vorige artikel getracht heb te doen zien, die hier aan 'twerk is geweest. Dat bewijst de poging, om de milieu-kleur te treffen door de Hebreeuwsche transcriptie van de namen, dat bewijst de uitvoerigheid van natuur- en landschapsschildering, dat bewijzen verschillende — in het romankader onmogelijke — details, als dat van Salomo's komst te Sunem, dat van den leeuw, die Salomo's voeten likt, dat bewijst de — in romanverband geheel bijkomstige — tekening van het oogsteek, die vele bladzijden bestaat, de telkens terugkerende beschrijving van de schoonheden van Libanon en Hermon. 'Tis alles impressie in dit boek, impressie die is opgebouwd uit Bijbelsche en archeologische gegevens.

Den eigenlijken inhoud van die impressie vindt men in het boek aldus omschreven: „Dawied, persoonsverbeelding van den strijdenden, minnenden Christus — de oude krijger, die had overwonnen en tot het onvolkomen Jeroesjaleem was ingegaan. Abisjag, beeld der wordende gemeente, de ellendige zonder helper, die Dawied in onvolkomen vereeniging aan zich verbonden had, beeld der strijdende Kerk van Christus. Sjalomo straks schaduwbeeld van den triomfeerenden Christus, die in het voltooide Jeroesjaleem haar zou bezitten in volkomen vereeniging, waardoor zij van beeld der strijdende, beeld der overwinnende gemeente zou worden...”. En alles wat er verder staat in de bijna 400 bladzijden van het boek is erop gericht deze impressie te doen uitkomen in de kleur en den glans, die ze voor het geestesoog van den Schrijver heeft.

Voor mijn besef beslist deze visie op het boek over de appreciatie.

Want zóó wordt het metterdaad iets anders dan

een theologisch-exegetische poging in artistieke vorm, iets anders ook dan een Bijbelschen roman. De bezwaren, die daartegen in te brengen zouden zijn, gelden dan niet, want er is geen sprake van vermenging van historie en fantasie, van gewijde werkelijkheid en schrijversverbeelding. De Bijbelsche stof gelijk die is — men leze na de lectuur van het boek eens 1 Koningen 1 en de hoofdstukken van het Hooglied en zal dan zien, dat ze naar het feitelijke ongeschonden is gebleven — is onderwerp geworden van impressionistisch beschouwen, zooals ze sprak tot de geloofsverbeelding van den Schrijver op het literaire doek gebracht.

Wie dit boek leest, staat mijns inziens niet voor een omverteld Bijbelverhaal, niet voor een Bijbelschen roman; maar ziet een Bijbelsch schilderij, een getransponeerd Bijbel-tafereel, geschilderd, zooals de Schrijver het heeft gezien. Ik meen dat men tot dit boek moet naderen precies als tot de Bijbelsche schilderstukken. Die plaatsen óók het Bijbelsche motief in een milieu van schildersvisie: de Simeon van Rembrandt staat immers in een Gotische kathedraal, op de Kruisafnamen van Rogier van der Weyde en Fra Bartolomeo vindt men Vlaamsche poorters en zwart-gepijpe monniken, de Annunciatie van den Meester van Flémalle is ge-localiseerd in een middeleeuwsch patriciërshuis. En daarbij stoot men zich ook niet aan de vermenging van historie en fantasie, omdat men de transpositie der kunstenaarsverbeelding eerbiedigt.

Wat Anema in dit boek doet is in wezen niet anders. De tweedheid van het Hooglied: den geestelijken zin en den natuurlijke achtergrond, heeft hij overdacht en uit dat visionair-zien op de stof is een eenheidsvoorstelling geboren, die de zijne is. En nu plaatst hij het Bijbelsch „motief” in het milieu van zijn visie: Abisag is Sulamit; een visie, die persoonlijk is en niet door de Schrift bewezen, maar ook nergens als onmogelijk uitkomt — en dat geheel schildert hij, dat is, beschrijft hij met al de kleurrijke effecten van zijn impressionistisch kunstenaarschap.

En dan leidt die visie hem tot het doel, dat hij aan de kunst gesteld ziet, het ad majorem Dei gloriam. Want de kern van zijn „schilderstuk” is de eere van Jehova, die zich in den band van Christus met de strijdende gemeente verheerlijkt. Dat is het motief van zijn impressie, gelijk blijkt uit de geciteerde woorden, en dat motief werkt hij uit in de verschillende hoofdstukken van zijn boek.

Dat alles is, naar mijn inzien, zijn kunstenaarsrecht, dat evenzeer geëerbiedigd dient te worden, als dat van de scheppers der Bijbelsche schilderstukken en treurspelen. En het sluit precies aan bij den aard van zijn kunstenaarschap, dat impressionistisch is, en bij het wezen van zijn christelijke kunst, die strekt ad majorem Dei gloriam.

Israël, waarin sprake is van een tijdruimte die daarvoor van bijzondere betekenis is.

De betekenis van die tijdruimte der zeventig zeventallen wordt nu aangegeven in de volgende woorden: ze zijn afgezonderd „om de goddeloosheid te niet te maken en de zonden weg te doen en de ongerechtigheid te verzoenen; een eeuwige rechtvaardigheid aan te brengen, en gezicht en profetie te verzegelen en een heiligheid der heiligheden te zalven”. Het is duidelijk dat de eerste drie dingen: de goddeloosheid te niet maken, de zonden wegdoen en de ongerechtigheid verzoenen, ten nauwste bijeen hooren. Dat zijn volkomen synonieme begrippen. Allereerst wordt dus aan Daniël, die met schuldbelijdenis om vergeving voor zijn volk gevraagd heeft, geopenbaard dat er voor zijn volk nog een zekere termijn bepaald is (de zeventig zeventallen), na verloop waarvan volkomene en waarachtige zondenvergeving zal worden verkregen. Evenals de eerste drie dingen bij elkaar hooren, zal dat ook het geval zijn met de laatste drie. Van het eerste dezer drie „een eeuwige rechtvaardigheid aanbrengen”, is het duidelijk, dat het de positieve tegenhanger is van de zondenvergeving. Niet alleen worden de zonden weggenomen, maar ook een eeuwige, een blijvende rechtvaardigheid geschonken, een rechtvaardigheid, die niet weer kan worden tenietgedaan. Van het tweede „gezicht en profetie te verzegelen” is ook de betekenis niet moeilijk te gissen; het moet beduiden, dat op de Goddelijke openbaring, die in gezichten en door het profetisch Woord gegeven is, het zegel wordt gezet; dat is ongetwijfeld te verstaan van de volkomene vervulling der profetie, waardoor haar waarachtigheid onweersprekelijk wordt in het licht gesteld, en zij als het ware het zegel harer echtheid ontvangt. Maar van het derde „een heiligheid der heiligheden te zalven” is de betekenis moeilijker te bepalen. Het ligt wel voor de hand, dat het met het aanbrengen van eeuwige rechtvaardigheid en de vervulling van de profetie zeer nauw moet samenhangen, maar wat is er onder te verstaan? In de Heilige Schrift wordt de benaming „heiligheid der heiligheden” van zeer onderscheidene zaken gebruikt: van het brandofferaltaar (Ex. 29:37; 40:10), van het reukaltaar (Ex. 30:10), van de toonbroden (Lev. 24:9), van het heilige reukwerk (Ex. 30:36), van het spijsoffer (Lev.

De conclusie, waartoe mijn beschouwing mij voert, is dus deze.

Moeten we dit boek opvatten als een roman en straks, als het werk gereed is, het geheel als een roman-cyclus, dan deel ik de bezwaren van hen, die zich daartegen verzetten. Dan is de vraag naar de juistheid van de exegese inderdaad een beslissend criterium en de vermenging van historie en fantasie op een zoo moeilijk, wijl op de lijn der Goddelijke providentie liggend, punt zeker quaestieus als het gaat om de mogelijkheid van aanvaarden en waardeeren. Dan is er tegen ook deze bedenking, dat het boek, ondanks zijn qualiteiten van stijl en taal, literair wordt een tendenz-product, dat dienen moet om een schrijvers-opinie ingang te doen vinden.

Mogen we het boek echter zien, wat het naar mijn boven verdedigde meening werkelijk is, als een impressionistische schildering in woorden, als een kunstenaarsverbeelding op een aan den Bijbel ontleende en op den Bijbel geïnspireerde stof, dan is het stellig een bijdrage tot de christelijk literaire kunst. Want dan gaat het artistieke van de taal, van de natuurbeschrijvingen, van de lyrische dialogen spreken, juist in de kracht die het heeft: de versterking en intoneering van het impressionistisch effect. Vanzelf komt dit in het volgende artikel nader aan de orde.

Aan de hand van deze conclusie kan ik nu ook antwoorden op een vraag, die mij werd gesteld: „kunnen onze kinderen dit boek lezen of niet”. Even categorisch als ze werd gedaan luidt mijn antwoord: neen, als ze nog niet zoover zijn, dat ze een Bijbelsch schilderstuk of een Bijbelsch treurspel in zijn wezen kunnen begrijpen, ja, als ze gerijpt zijn tot een juist verstaan van de verhouding tusschen gewijde stof en kunstenaarsverbeelding. Dan zal deze kunstenaarsverbeelding, dit schilderstuk-in-woorden hen literaire schoonheid doen zien en genieten.

C. T.

UIT DE HISTORIE

Te Kampen.

De geschiedenis der Christelijke Gereformeerde Gemeente te Kampen is nauw verbonden met die der Theologische School aldaar. Tot op de komst van Gispem had de gemeente geen eigen leeraar. De docenten boden hulp in den predikdienst. Student Maarten Noordzij, indertijd bij de opwekking te Vlissingen onder Gispem bekeerd, vestigde de aandacht der Kamper gemeente op zijn geestelijken vader. En de docenten, inzonderheid Brummelkamp, haalden hem over, om het beroep aan te nemen. Vier diakenen echter en een ouderling hadden liever geen eigen leeraar; zij vonden het goedkoopster als de gemeente bediend werd door de do-

2:3, 10; 6:17; 10:12), het zondoffer (Lev. 6:25, 29; 10:17), en het schuldoffer (Lev. 7:1, 6; 14:13), van den geheelen tabernakel met al zijn toebehooren (Ex. 30:26—29), van het verbannene (Lev. 27:28), van den visionairen tempel van Ezechiël (Ezech. 45:3) en van het daaromheenliggende terrein (Ezech. 43:12), of ook van het terrein dat als heffer aan de priesters moest worden afgestaan (Ezech. 48:12); in 1 Kron. 23:13 eindelijk van de priesters zelf (de Statenvertaling met haar „allerheiligste dingen” is hier fout; de juiste vertaling is „Aäron nu werd afgezonderd om hem te heiligen tot eene heiligheid der heiligheden”). Onze bijzondere aandacht verdient, dat de hier gebruikte uitdrukking niet dezelfde is die van het binnenste en belangrijkste deel van den tabernakel en den tempel wordt gebruikt, waarin alleen de hogepriester, en dan nog maar éénmaal 's jaars, mocht binnentreden, en waarin de ark des Heeren haar plaats had: „het heilige der heiligen”. De beide zegswijzen verschillen in het Hebreeuwsch hierdoor van elkaar, dat in het tweede geval bij het tweede woord het bepalend lidwoord is geplaatst. Voor den zin maakt dat dit verschil: in het eerste geval wordt alleen iets aangeduid wat in het algemeen zeer heilig is; in het tweede geval wat het heiligste van alles is. Het is van belang hierop te letten, omdat ons daardoor een niet te onderschatten aanwijzing voor de betekenis van het hier gezegde wordt gegeven. Verschillende uitleggers denken aan den tempel, maar juist het feit dat hier de algemeener uitdrukking is gebruikt, iets wat heilig is, geeft grond voor de gedachte, dat de tempel in ieder geval niet is bedoeld. Daar om zal het ook niet juist zijn, zooals onze Kanttekenaren en andere verklaarders doen, de uitdrukking op Christus toe te passen; ook van Hem zou veeleer de andere uitdrukking gebruikt zijn: het heiligste van alles. Waaraan we dan wel te denken hebben? Men kan niet zeggen dat er een bepaald iets is, dat hetzij door het spraakgebruik, hetzij door de bewoordingen van de hier gegeven openbaring zelf, op den voorgrond treedt en daardoor in aanmerking komt. Ook niet het brandofferaltaar, waaraan de meeste uitleggers denken, die de beschouwingen der negatieve Bijbelcritiek omtrent het boek Daniël zijn toegedaan; zij hebben dan het oog op de speciale historische gebeur-

POPULAIR-WETEN- [SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het Chillasme en het Oude Testament.

XLIII.

De zeventig zeventallen, Dan. 9:24-27.

De openbaring, die aan Daniël op zijn gebed om Israël's herstel geschonken werd, spreekt van zeventig zeventallen. Het is onmiddellijk te zien dat het getal zeventig hier aansluit bij Jeremia's profetie van de zeventig jaren. Maar het is eveneens aanstonds duidelijk dat de termijn die met de zeventig zeventallen bedoeld wordt niet dezelfde kan zijn als die van Jeremia's zeventig jaren. Wat is dan onder die zeventallen te verstaan? Het woord betekent heel dikwijls weken; en zoo wordt het te dezer plaatse ook algemeen vertaald, bijvoorbeeld ook door onze Statenvertaling. Maar dan denkt men niet aan gewone weken, doch aan jaarweken, perioden van telkens zeven jaren, zoodat het hier gaan zou over een tijdvak van $70 \times 7 = 490$ jaren. Ik meen echter te moeten betwijfelen of hiervoor genoegzame grond bestaat. In de eerste plaats vinden wij nergens in het Oude Testament die betekenis van jaarweek; in de tweede plaats bevat de profetie zelf geen enkele aanwijzing dat de zeventallen als zeventallen van jaren zijn bedoeld; in de derde plaats komt men met het getal van 490 jaren bij geen enkele opvatting uit; en in de vierde plaats is het wel zeer de vraag of het eigenlijk wel in de bedoeling der Godspraak kan liggen een zeer preciese chronologische berekening mogelijk te maken. Ik acht het veel aannemelijker, dat de zeventallen te verstaan zijn van tijdruimten van niet nauwkeurig bepaalden duur; het woord zevental typeert die tijdruimten dan alleen als tijdvakken die in zichzelf een zekere eenheid vormen.

Nu wordt gezegd dat deze zeventig zeventallen zijn afgezonderd over Daniël's volk en stad. De grijze staatsman heeft gebeden om het herstel van zijn volk op grond van de profetie; hem gewordt nu een openbaring aangaande de toekomst van

centen
20 Ju
opma
Re
Juni
stelde
leera
Maar
uit de
gezeg
alsda
hoord
alsnu
noem
Dit
de K
daar
Van
uiter
laten
uiter
Hic
wiens
diens
ting.
geme
een
heid.
en G
vorm
Tro
het g
noga
teven
deels
bij ge
de d
dag
somm
toen
dente
geven
in la
der r
geme
Amst
dat H
geme
dag
sche
minu
sterda
kerke
gova
lisme
in 'ee
een
zonde
tucht
dagaa
tenis
dagen
Makk
altaar
meent
tijd v
op di
ook r
liever
De z
breng
vervu
van
druk
te v
baring
zoenis
de v
des H
Jezus
der S
lijke
eeuwi
de pr
schad
geest
we o
sprok
Oud-T
karak
minde
worde
Dit
langri
ze:lin
tallen
zeven
gespli
De
zeven
„vann
te her
een v
als w
band
wordt
waar
„uitga